

KORE KOLEKTİVİZMİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL KÖKENLERİ ÜZERİNE

Özlem GÖKÇE*

Öz

Sosyal psikoloji alanında yapılmış çeşitli çalışmaların ortaya koyduğu verilere dayanılarak Kore, birçok Uzak Asya ülkesi gibi dünyanın en kolektivist toplumlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hollandalı sosyal psikolog Hofstede tarafından farklı ulusal kültürleri anlamak için ortaya konmuş modelin verileri de Kore'nin kolektivist bir toplum olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Kore toplumunu kolektivizme alternatif olarak 'ilişkililik' bağlamında değerlendiren görüşler de vardır. Bu çalışmada Kore'nin hangi değerlendirmeye daha uygun düştüğü tartışması bir kenara bırakılarak Kore insanının bireyci özellikler taşımaktan uzak olan davranış eğilimlerinin tarihsel temelleri iki düzlemde irdelenecektir. İlk olarak Kore kolektivizmini doğuran faktörlerin toplumun ekolojik ve coğrafi yapısı ile idari teşkilatlanmasında yattığı görüşünü benimseyen yaklaşımlardan yola çıkarak tarihsel deliller sunulacaktır. İkinci olarak Kore topraklarında hem kültürel hem siyasal olarak uzun yıllar etkin olmuş Konfüçyanist düşünce sisteminin Kore kolektivizmini nasıl pekiştirdiği ve olgunlaştırdığı tartışılacak ve Konfüçyüsçü değer yargılarının günümüz Kore kolektivizmine yansımaları örneklendirilecektir. Bu şekilde çağdaş Kore toplumunu daha iyi anlamak için toplumsal kökenlerine ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kore, Kore toplumu, kolektivizm, ilişkililik, Konfüçyanizm

Abstract

Historical And Philosophical Origins of Korean Collectivism

As per researchers in social psychology, Korea, along with other East Asian countries, is considered one of the most collectivist societies in the world. The model, proposed by the social psychologist Geert Hofstede, to understand different national cultures, supports this view.

*Arş. Gör. Özlem GÖKÇE, Ankara Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Kore Dili ve Edebiyatı, gokce_ozlem@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5782-1657>

A few western researchers consider Korea as an interdependent society, rather than a collectivist one. In this study, however, this discussion will be excluded and the historical background of Korean traits that have non-individualistic characteristics are investigated. First, the historical evidence showing Korea to be a collectivist society is evidenced that Korean collectivism emerged due to the ecological, geographical, and administrative organization. Second, the way in which Confucianism exerted a strong influence for many years on both the culture and government of Korean societies authenticated the idea of collectivism in Korea. Further, the ways in which the Confucian values on the collectivist structure of modern Korea are reflected will also be discussed. Thus, this article aims to shed light on the origins of the society for a better understanding of the modern Korean society.

Keywords: Korea, Korean society, collectivism, interdependence, Confucianism

Giriş

Her kültürün ve toplumun kendine özgü özellikleri ve bireylerinin kişisel ve toplumsal ilişkilere yaklaşımlarıyla şekillenen davranış biçimleri vardır. Kültürel psikologlar bu davranış özelliklerine göre toplumları birkaç boyutta sınıflandırmaktadır. Genellikle toplumu oluşturan bireylerin değer yargıları ve kimi kültürel göstergeler bu sınıflandırmada rol oynamaktadır.

Kültürler arası iletişim ve ulusal kültürler üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla atf alan Hollandalı sosyal psikolog Geert Hofstede toplumları çeşitli boyutlarda sınıflandırarak ulusal kültürleri anlamaya çalışmıştır.

Hofstede; Gert Jan Hofstede, Michael Minkov ve araştırma ekibiyle birlikte işyerindeki değer yargılarında kültürün nasıl belirleyici olduğunu gösteren kapsamlı bir araştırma sonucu kültürleri sınıflandırmak için altı boyut önermiştir. Bunlar, bireycilik, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, erillik, müsamaha, uzun dönemli odaklılık olarak sunulmaktadır¹.

Ancak bizim çalışmamızda bu altı boyuttan yalnızca bireycilik-kolektivizm (individualism&collectivism) boyutu temel alınacaktır. Çünkü bu kavramların kültürlerarası psikolojideki ilk kuramsal modellerini oluşturan Hofstede ve Hui&Triandis kolektivizm ve bireycilik terimleriyle antropologların sağladığı verileri kullanarak kültürler arasındaki temel farkları açıklamaktadır.² Modern kültürlerarası psikoloji çalışmalarında bireycilik ve kolektivizm kadar büyük etkisi olan başka

¹ <https://geert-hofstede.com/national-culture.html> [erişim tarihi: 2 Nisan 2017]

² Akt. Melek Göregenli, "Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması", **Türk Psikoloji Dergisi**, c. X/35 (1995), s. 2.

yapılanma bulunmamaktadır.³ Imada'nın da deyişiyle bu iki boyut farklı toplumlardaki inançları, değer yargılarını ve uygulamaları ayırt etmede en sık başvurulan ayırım olmuştur.⁴ Bu bağlamda kolektivizm Kore toplumunun dilini, toplumsal bakış açısını, günümüz davranış kalıplarını anlamada önemli görülmektedir.

Hofstede'in, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Büyük Britanya gibi ülkeleri en yüksek bireyciliğe sahip kültürler olarak tespit ettiği çalışmasında Kore bireycilik boyutunda 18 puan almıştır⁵. Bu puan da Kore'nin yoğunlukla kolektivist bir toplum olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Ancak Kore özellikle Kore savaşı sonrası ekonomik olarak büyük bir dönüşüm yaşamış ve dışa açılmıştır. Bu ekonomik yenilenme ve dış dünyayla etkileşime bağlı olarak toplum yaşamında ve bireylerin değer yargılarında birtakım değişiklikler yaşansa ve kolektivizm büyük oranda aşınmış olsa da Kore'nin günümüzde en azından ilişkililik bazında da olsa Batı bireyciliğinden farklı bir noktada durduğu söylenebilir.

Son yıllarda Kore'nin eskisi kadar kolektivist olmadığı yönünde görüş ileri süren ve Kore'nin toplum yapısını bireycilik kolektivizm dikotomisini dışında inceleyen araştırmacılar da vardır. Ancak bu çalışmada bu tartışmaya girilmeyecek, Kore'nin ağırlıklı olarak kolektivist kültürüne ait özellikler sergileyen toplum yapısı incelenecek ve günümüz toplum yaşamından destekleyici güncel örnekler sunulacaktır. Kore kolektivizmi gerek Kore'de gerek uluslararası alanda sosyoloji, kültürel psikoloji alanlarında birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Ancak bu yapının toplumsal kökenleri ve tarihsel arka planı nispeten az irdelenmiştir. Araştırmalarımız sonucu bu çalışmaların çoğunlukla Kore kolektivizmini ya dindüşünsel -ki bu çoğunlukla Konfüçyanizm olmuştur- boyutta incelemiş olduğunu ya da nedenlerini çok daha eski tarihe dayandırarak Kore'nin idari yapılanmasında aramış olduğunu tespit ettik. Bu çalışmada Kore kolektivizmi, tarihsel kökenleriyle beraber toplumu ve Kore topraklarında kurulan önceki devletlerin siyasi yapılanmasını doğrudan etkilemiş olan Konfüçyanizm temel alınarak irdelenmiştir. Dolayısıyla bu çalışma tarih öncesi dönemlerden başlayarak eski yaşayış biçimleri ve sonra da Çin'den alınan Konfüçyanist düşünce sisteminin Kore'nin kolektivizm ya da ilişkililik bağlamında değerlendirilen toplumsal yapısını nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarmayı

³ Harry C Triandis, "Individualism and collectivism: Past, present, and future", **The Handbook Of Culture And Psychology**, (ed. David Matsumoto), Oxford 2001, s. 35

⁴ Toshie Imada, "Cultural narratives of individualism and collectivism: A content analysis of textbook stories in the United States and Japan", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, c. XLIII/4 (2012)

⁵ Gerard Hofstede, **Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations**, Amerika Birleşik Devletleri 2001, 214-215.

amaçlamaktadır. Bu bağlamda aynı zamanda Kore topraklarındaki Konfüçyanist düşünce sistemi ile Kore toplumunun daha da geçmişten getirdiği insanlar arası ilişki seviyelerini net çizgilerle belirleyen toplulukçu yapısı arasında tarihsel bir bağ olduğu da gösterilmeye çalışılmıştır.

Kolektivizm ve Bireycilik

Hofstede, ulusal kültür boyutunun iki kutbu olarak gördüğü bireycilik ve kolektivizmi şu şekilde tanımlar: “bireycilik kişiler arası bağların sıkı olmadığı, bireylerin öncelikle kendileri ya da birinci derece yakınlarından sorumlu olduğu toplumları açıklarken kolektivizm bireylerin doğumdan itibaren tüm hayatları boyunca devam eden ve sorgusuz sualsiz bir sadakatin söz konusu olduğu sıkı, birbirine bağlı alt grupların yer aldığı toplumları ifade eder.”⁶ Her ne kadar Hofstede bireyciliği ve kolektivizmi birbirine zıt kutuplar olarak değerlendirirse de özellikle son yıllarda araştırmacılar bireycilik ve kolektivizmi karşıt iki kutup olarak ele almama eğilimindedirler. “Singelis, Singelis ve diğerleri tarafından geliştirilen ölçeklerle bu iki kavram aynı kişide farklı seviyelerde var olabilen kültürel sendromlar olarak ele alınır.”⁷ Ancak bu çalışma bireycilik ve kolektivizmi bireysel düzeyde analiz etmeyeceğinden bu tartışma araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bireyci ve kolektivist toplumların içerdiği karakter özellikleri çok sayıda araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Brewer & Chen, en kapsamlı içerik analizlerinden biri olarak Oyserman vd. çalışmasını göstermektedir. Bu çalışmaya göre, bireyciliği oluşturan unsurlar 7’ye ayrılır. Bunlar: bağımsızlık, bireysel amaçlar için çaba, rekabet, benzersizlik, mahremiyet, öz-bilme ve doğrudan iletişimdir. Kolektivizm ise 8 unsurdan oluşur. İlişkिलilik, grup aidiyeti, görev, uyum, diğerlerinden tavsiye alma, bağlam içinde hareket etme, hiyerarşi ve grup çalışmasını tercih etme.⁸

Bununla beraber bireyci toplumların aksine kolektivist toplumlarda ortak hedefler söz konusudur. Triandis vd. kolektivist kültürlerde kişilerin bireysel amaçlarını genellikle aile, grup, kabile gibi bir topluluğun hedefleri karşısında ikincilleştirdiğini ve bireylerin davranışlarını ait oldukları iç grup (ingroup) hedefleriyle uyumlu tutmaya çalıştığını belirtmektedir. İç grup her ne kadar zahmetli taleplerde de bulunsa birey bu taleplere karşılık verir. Öte yandan, bireyci kültürlerde bu gibi durumlarda

⁶ Gerard Hofstede, **Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations**, Amerika Birleşik Devletleri 2001, s.225.

⁷ Akt. S. Arzu Wasti & Selin Eser Erdil, “Bireycilik Ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu (Self Construal Scale: Scs) Ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, c. VII (2007), s.6

⁸ Marilyn B. Brewer & Ya-Ru Chen, “Where (Who) Are Collectives in Collectivism? Toward Conceptual Clarification of Individualism and Collectivism”, **Psychological Review**, vol. CXIV/1 (2007), s. 139 .

kişi, gruptan ayrılmaya ve yeni alt gruplar oluşturmaya meyyleder.⁹

Aşağıdaki tabloda kolektivist ve bireyci toplumların özellikleri daha net biçimde görülmektedir.

Tablo 1: Kolektivizm ve bireycilik

Kolektivizm	Bireycilik
diğeri merkezilik karşılıklı bağımlılık aile bütünlüğü, ihtiyaçlarını ve beklentilerini grup içerisinden karşılama	benmerkezilik kendine güven, rekabet, hedonizm grup içerisinde duygusal mesafe

Kolektivist kültürlerin öne çıkardığı bir özellik de bireyin bağlı bulunduğu gruptan bağımsızlığını vurgulayan bireycilikten farklı olarak her insanın ve bazı grupların (aile, kabile, ulus vb.) karşılıklı bağımlılığına (interdependence) vurgu yapmasıdır.¹⁰ Topluluk ağındaki bireylerin aidiyet duygusuyla şekillenen ilişki tipleri karşılıklı bağımlılığı ve ‘biz’ anlayışını beraberinde getirmektedir. ‘Biz’ bilinci bazı toplumlarda diğerlerine göre daha belirgin olabilmektedir. Kore toplumundaki ‘biz’ kültürü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak irdelenecektir.

İlişkililik ve biz bilincinin en sık yaşandığı topluluğun aile olması tahmin etmesi güç bir konu değildir. Bu noktada Göregenli¹¹, Kağıtçıbaşı’na dayandırarak kişiler arası ilişkilerin bağımlı ya da karşılıklı bağımlılık boyutunda olduğu ‘ilişkililik’ durumunda aile kültürü ön plandayken bağımsızlığa dayalı ve kişisel sınırların belirgin olduğu kişilerarası ilişkilerin bireycilik ve kolektivizmi ayıran özellikler olduğunu belirtmektedir. Kolektivist toplumlardaki aile kurumuna bir gönderme yapan da Hofstede’dir. O, çok sayıda insanın bir arada yaşadığı geniş ailelerin kolektivist toplumlarda yaygın olduğunu belirtir. Böyle ailelerde büyüyen çocuklar kendilerini “biz” grubu ya da bir iç grubun parçası olarak değerlendirir. Ancak bu ilişkililik durumu gönüllüğe dayanmaz, doğumla birlikte doğal olarak gelişir. Bu iç grup kişinin

⁹ Harry C. Triandis, Robert Bontempo, Marcelo J Villareal, Masaaki Asai, Nydia Lucca, “Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships”, **Journal of personality and social psychology**, vol. LIV/2 (1988), s.324

¹⁰ Harry C Triandis, “Individualism and collectivism: Past, present, and future”, **The Handbook Of Culture And Psychology**, (ed. David Matsumoto), Oxford 2001, s.36.

¹¹ Akt. Melek Göregenli, “Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması”, **Türk Psikoloji Dergisi**, c. X/35 (1995), s.2.

kimliğinin en büyük kaynağıdır.¹²

Kolektivizmdeki ‘biz’ bilinci iç grup üyelerinin birbirleriyle olan uyumu kadar bir hedef için ortak çabayı da beraberinde getirir. 한유화¹³ da bu noktada kolektivist kültürlerin doğuştan getirilen beceri ya da yetenekten ziyade çabayı öncelediğini belirtmektedir.

Kolektivist kültürlerde bireyler davranışlarının sonuçlarının kendi iç grup üyeleri üzerindeki etkisi konusunda da daha hassastırlar. Bireyci toplumlarda ise kişiler davranışlarının sonuçlarının sosyal çevreleri üzerindeki etkisini daha az düşünürler. Çoğunlukla davranışlarının kendi ihtiyaçları, menfaatleri ve amaçlarıyla uyuşmasını önemserler.¹⁴

Kore kolektivizmi

Bütün bu açıklamaların ışığında bireyciliği ve kolektivizmi birbirinden ayıran niteliklerin çoğunlukla toplumların, kişileri diğerleriyle hiyerarşik bir ilişki halinde olan ve onlarla uyumu birinci hedef olarak benimseyen konuma yerleşmesi ya da onları bireysel amaçları her zaman ön planda tutan, ilişkililiği odak olarak görmeyen bağımsız varlıklar olarak ele alması olarak değerlendirilebilir. Bireyci toplumlardan farklı olarak kolektivist toplumlarda bireyin kimliği, ait olduğu topluluğun bir parçası olarak inşa edilir ve bu kültürlerde ortak hedef ve menfaatler çerçevesinde ‘ben’den ziyade ‘biz’ bakış açısı hakimdir.

Kore de birçok Asya ülkesi gibi ‘biz’ anlayışının hakim olduğu kolektivist bir toplum olarak değerlendirilmektedir. Bu kolektivist eğilimin izleri Kore kültüründe yer etmiş birçok davranış, alışkanlık ve hatta dilinde sürülebilmektedir. Koreliler kendilerini ait oldukları grubun doğal bir parçası olarak değerlendirir ve ait olduğu gruptaki konumuna göre bir kimlik inşa ederler. Çatışma olmaması için uygun davranış biçimi ve konuşma esnasında uygun dilsel üslup benimserler.

Kore’nin en belirgin toplumsal özelliklerinden biri olan kolektivizm, Korelilerin kendi bireyselliklerini ifade etmesi ve bağımsız olarak kendi becerilerini geliştirmesi yerine grup bütünlüğü, kendilerini grup içi etkinliklere adanma, grup içi benzerlik ve bireysel fikirlerden ziyade fikir birliğine varma yönünde bir eğilim

¹² Gerard Hofstede, **Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations**, Amerika Birleşik Devletleri 2001, s.225.

¹³ 한유화, “개인주의-집단주의 차원을 반영하는 자아존중감 척도의 제작 (A Self-Esteem Scale Reflecting the Individualism-Collectivism Dimension)”, **Çungbog Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Genel Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, 2007, s. 11.

¹⁴ Han & Ahn, “Collectivism and Individualism in Korea”, **Psychology of the Korean People Collectivism and Individualism**, (Ed: Gene Yoon – Sang Chin Choi), Seul 1994, s. 301.

göstermelerini sağlar.¹⁵

Kolektivist toplum yapısını inşa eden bu topluluk ya da grup içi uyumu bir başka açıdan değerlendiren araştırmacılar karşılıklı ilişkiye dikkat çekerler. Buna göre grup içindeki bireylerin birbirleriyle olan ilişki ağından yola çıkarak bireylerin birbirine sosyal açıdan bağımlı olduğu görüşü savunulur. Kore kültüründeki insanlar arası ilişkileri karşılıklı bağımlılık çerçevesinde inceleyen başka araştırmacılar da bulunmaktadır. 정영태, Hofstede'in Doğu Asya'yı da içine alan Batılı olmayan toplumları kolektivist olarak değerlendirdiğini belirterek sosyal bilimlerin birçok alanındaki araştırmacıların da Kore'yi bu bağlamın dışına çıkmayarak kolektivist ülke olarak kabul ettiklerini ifade etmektedir. Batılı olmayan toplumların bu kolektivist kültürü, topluluk hedeflerini önceleyen ve toplulukla bir bütün olan kolektivizm değil ilişki odaklı kolektivizm ya da ilişkililik olarak görmek gerektiğini savunan görüşler bulunmaktadır.¹⁶ Ancak çalışmanın başında da belirtildiği gibi Kore'nin esasen kolektivist olup olmadığı ve toplulukçu davranış eğilimlerinin ilişkililik bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışması bu makalenin kapsamı dışındadır.

Peki ama Kore toplumunun karakterini oluşturan bu davranış eğilimlerinin kaynağı neye dayanmaktadır? Diğer kültürleri olduğu gibi Kore kültürünü de tarih boyunca şekillendirmiş ve yontmuş tek bir kaynak olduğu savunulamaz elbette ancak uzun yıllar toplumu ve bireylerin davranış biçimlerini etki altında tutan ve Kore toplumunu şu an olduğu haline getiren en önemli etkenlerden birinin Konfüçyanizm olduğu gerçeği de göz ardı edilememektedir. Fakat daha da eskiye gidildiğinde Konfüçyanizmin bu topraklarda tutunabilmesi ve toplumu etki altına alabilmesinin arkasında coğrafi koşullar ve bunun etkisiyle şekillenen insanların yaşayış biçimi ve ekonomik faaliyetleri bulunmaktadır.

Kore Kolektivizminin Kökenlerine Tarihsel Bakış

Toplumların mevcut düşünme alışkanlıkları, yaşayış biçimleri, değer yargıları binlerce yıllık tarihiyle bağımsız olarak ele alınamaz. Kore toplumu da uzun yıllardan beri Kore Yarımadası'nda yaşamakta olan ve tarih boyunca yabancı istilalarına maruz kalmış ve özellikle komşusu Çin'le yoğun etkileşimlere girmiş bir toplumdur. Bütün bu yaşanmışlıklar Kore toplumunun bugünkü zihniyetinin kökenlerini oluşturmaktadır.

Sosyal psikolog Richard E. Nisbett, Düşüncenin Coğrafyası adlı kitabında

¹⁵ Han & Ahn, "Collectivism and Individualism in Korea", **Psychology of the Korean People Collectivism and Individualism**, (Ed: Gene Yoon – Sang Chin Choi), Seul 1994, s. 304.

¹⁶ 정영태, "동아시아 집단주의에 대한 연구동향: 일본, 대만, 서구의 연구를 중심으로 (East Asian Collectivism : A Review of Japanese, Taiwanese, and Western Literature)", **한국학연구**, 31 (2013), 691

Doğu ve Batı düşünme alışkanlıklarının farklılaşmasının kökenlerini incelemektedir. Bu bağlamda Doğu'nun (çoğunlukla Uzak Doğu toplumları olan Çin, Kore ve Japonya'yı kast ederek) Çin'de doğan ve bütün yakın coğrafyayı etkisi altına alan Konfüçyüsçü düşüncenin etkisiyle kişiler arası ilişkiye odaklanarak toplumdaki uyumu sağlamaya çalıştığını ve bireyci faydayı grup faydasının arkasında tuttuğunu belirtir. Ancak Konfüçyüs'ten çok daha önce Çin ekolojisini Çin halkının grup faydasını öncelemesinin sebebi olarak görür. Çünkü ona göre Çin ekolojisi tarımı elverişli hale getirmiş ve tarım da bir uyum içinde birlikte yaşamayı ve çalışmayı beraberinde getirerek kolektivizmi doğurmuştur. Bu özellikle pirinç tarımı gibi sulamaya dayalı tarım faaliyetlerinin yapıldığı topraklar için geçerlidir.¹⁷

Kore'de tarımın ve yerleşik hayatın tarih öncesi dönemlere kadar uzandığını bildiren kaynaklar vardır. Kore yarımadasında paleolitik çağda ekonomik faaliyetler avcılık, toplayıcılık, göçebelik etrafında dönerken neolitik çağa gelindiğinde tarım yapılmaya başlandığı ve yerleşik hayata geçildiği bilinmektedir.¹⁸ Nisbett'in kültürel olguları fiziksel olgularla açıklayan ve tarımla uğraşan toplumların birbirleriyle iyi geçinmeleri gerektiği görüşüyle ilişkilendirildiğinde Kore insanını daha tarih öncesi çağlardan itibaren birbiriyle uyum içinde yaşamaya zorlayacak ekolojik ve coğrafi koşulların varlığından söz edilebilmektedir.

Kore kolektivizmini ister Hofstede'in ele aldığı gibi bireyciliğin zıt kutbu olarak ister de ilişkililik bağlamında olsun inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak bu toplum yapısını onun tarihsel temellerini ele alarak irdeleyen çalışma sayısı nispeten azdır. Var olanlar çoğunlukla Kore kolektivizminin kökenlerini Konfüçyanizmde aramaktadırlar. Fakat Kore toplumunun Konfüçyanizmin etkisi altına girmeden çok daha önce de kolektivist şekilde yaşadığını ifade eden 정태연 bunun dayanağını Korelilerin eski zamanlardaki idari yapılanmalarına, birlikte ikamet etme ve ekonomik faaliyet yürütme biçimlerine dayandırarak bu konudaki boşluğu dolduracak farklı bir bakış açısı sunmaktadır. 정태연¹⁹, geleneksel Kore toplumunun pirince dayalı tarım faaliyeti yürüten sosyo-ekonomik koşullara sahip bir tarım toplumu olduğunu belirtir. Ona göre Koreliler eski çağlarda *çollag* adı verilen sınırlı alanlar içinde toplanan mahallelerde yaşamaktaydı. Bu mahalleler, bir idari birim olmakla beraber aynı zamanda toplumsal yaşamın da bir birimiydi. *Çollaglar* merkezi yönetimin uygulamalarına tabiydi ve aynı yaşam normlarına, işbirliği

¹⁷ Richard E. Nisbett, **Düşüncenin Coğrafyası**, (çev. G.Ç. Güven) İstanbul 2011, s. 40-41.

¹⁸ Kore Kültür ve Enformasyon Ajansı, **Kore Gerçeği**, Seul 2011, s. 176.

¹⁹ 정태연, “한국사회의 집단주의적 성격에 대한 역사·문화적 분석 (Historical and Cultural Analyses of Collective Features of Korean Society)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXIV/3 (2010), s. 56.

normlarına uymak zorundaydı. Bu bağlamda bu mahalleler yalnızca bir idari yönetim birimi olarak görülemezdi. Aynı zamanda her biri toplumsal olarak bir bütün olan topluluklardı. Üretim ve toplum hayatının bir birimi olarak ekonomik, siyasal olarak özerklik ve toplumsal olarak karşılıklı bağımlılık özellikleri göstermekteydi.²⁰ 전종한²¹ da *çollag* adı verilen mahallelerin farklı ailelerin bir araya gelerek oluşturduğu idari birimler olmasına rağmen aralarında kurdukları ekonomik, siyasal, toplumsal ilişkiler aracılığıyla oluşturulan tek bir kırsal topluluktan meydana geldiğini belirtir. Bu bilgiye dayanarak *çollag* adı verilen küçük idari yapılanmalar içinde ikamet eden insanların birbirleriyle bir uyum içerisinde yaşamlarını sürdürmelerinin ekonomik anlamda da kendilerine fayda getirecek bir şey olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bu açıdan bakıldığında Kore'nin kolektivist özelliklerinin temellerini o dönemki bu tür idari yapılanmada aramak doğru olacaktır.²²

“Bununla beraber çok daha eski zamanlarda taş devrinde de insanların grup halinde yaşadıkları bilinmekteydi. Bu gruplar çoğunlukla 30-40 kişiyi geçmemekte ve yiyecek bulma, avlanma, tüketme gibi faaliyetler grup içinde gerçekleşmekteydi. Bu gruplar çocukları da beraber büyütür, topladıkları ve avlandıkları yiyecekleri bölüşerek tüketirlerdi. Kabul görmeyen bir davranış sergilediklerinde gruptan dışlanırlardı. İlerleyen zamanlarda tarım faaliyeti başladıktan sonra da bir arada yaşama şekil değiştirerek de olsa (anne baba ve çocuklardan oluşan daha az sayıda üyeden oluşan ufak gruplar halinde) devam etti. Ayrıca boş araziye ekmek birden fazla insanın ortak çabasını gerektirmekteydi. Bu sebeple genellikle ailenin tümü tarım üretimine katılır ve bölüşme ve tüketme de grup içinde ortak şekilde yapılırdı. Bu ortaklık o dönemde mevcut ilkel tarım aletleriyle doğanın üstesinden gelinememesi sebebiyle kurulabilmekteydi.”²³

Kore yarımadasında tarım geçmişinin çok eski zamanlara, tarih öncesi çağlara kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde grup içi uyumun sağlanması, bireysel faydanın geri planda kalması gibi kolektivizmle ilişkilendirilen davranış alışkanlıklarının Kore yarımadasında tarım yapılmaya başlandığı tarih öncesi devirlerden günümüze taşınmış olması söz konusu olabilmektedir. Eğer ekonomik-

²⁰ 정태연, “한국사회의 집단주의적 성격에 대한 역사-문화적 분석 (Historical and Cultural Analyses of Collective Features of Korean Society)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXIV/3 (2010), s. 56.

²¹ 전종한 “한국 촌락사회지리학의 주요 개념 모색 (A Consideration on the Major Concepts of Rural Social Geography in Korea)”, **대한지리학회지**, vol. XL/3 (2005), s. 362.

²² 정태연, “한국사회의 집단주의적 성격에 대한 역사-문화적 분석 (Historical and Cultural Analyses of Collective Features of Korean Society)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXIV/3 (2010), s. 56.

²³ 한국철학사상연구회, **강좌 한국철학 사상연구 논쟁의 세계로 초대 (The Course of Korean Philosophy)**, Seoul 1995, s. 20.

toplumsal yapı bireyciliğin veya karşılıklı ilişkililiğin doğmasına vesile olmuşsa Kore kolektivizminin Yarımada'daki tarımsal faaliyetler kadar eski bir geçmişe sahip olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Tarihsel olarak günümüze yaklaştıkça bu toplum yapısı elbette birtakım değişikliklere uğradı. Toplulukçu davranış alışkanlıklarını, uyuma giden yolda hiyerarşiyi besleyecek din ve öğretiler gibi başka koşullar oluşmaya başladı. Tarih öncesi o dönemlerde devlet yöneticisinin otoritesinin meşrulaştırılmasını kolaylaştıran dinler Kore'nin feodal yapısını arkasına alarak kendine yer buldu ve zamanla kökleşti.

Bu süreç Kore Felsefe Araştırma Merkezi'nin yayımladığı kitapta şu şekilde özetlenmektedir: “M.Ö 1000 yıllarında bronzdan yapılan aletlerin kullanılmasıyla üretim fazlası oluşmaya başladı, özel mülkiyet ortaya çıktı ve eskinin kolektif toplumu ortadan kalktı. Zamanla üretici ve yönetici sınıf gelişti, eşitsizliğe dayanan toplum yapısı oluştu ve sık meydana gelen savaşların da hızlandırıcı etkisiyle merkezi otoritelerin var olduğu antik devletler baş gösterdi. Bu ilk devletler otoritesini büyük oranda bir dine dayandırmaktaydı. Kore için bu ilk etapta efsanelerdi. Ancak Üç Krallık dönemine girildikçe Çin'den öğrenilen Budizm ve Konfüçyanizm aracılığıyla kralın otoritesi sağlandı.”²⁴

Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken bir ayrım vardır. Budizm ve Konfüçyanizm Çin'den Kore'ye giren ve Kore halkı tarafından benimsenen dinler olarak anılsa da aralarında ciddi bir fark vardır. Budizm ölümden sonraki dünyayla ilgilenirken Konfüçyanizm bireyin yaşarken takip etmesi gereken 'yol'u öğretir. Bu sebeple Konfüçyanizm esasında bir din olarak ortaya çıkmamıştır. Fettahoğlu, Konfüçyüs'ün de kendisini bir din kurucusu olarak hissetmediğini belirterek onun düşünce merkezini, insanlığın politik hayatını en iyi şekilde düzene koyma idealinin oluşturduğunu ifade etmektedir. Ancak öğretisi, değişik zamanlarda farklı nitelikte felsefi ve dini bir kimlik kazanıp ahlaki-siyasi bir öğreti olarak öne çıkmıştır.²⁵

Konfüçyanizm ve Kore Kolektivizmi

“Tarihi gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda, coğrafi konumunun da etkisiyle Kore eski dönemlerden beri Çin'den ve bu coğrafyadan yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Bu nedenle de kültürel açıdan iki toplum arasında sürekli bir etkileşimin var olduğu söylenebilmektedir.”²⁶ Bu etkileşimlerden biri de milattan önce yaşamış

²⁴ 한국철학사상연구회, **강좌 한국철학 사상연구 논쟁의 세계로 초대 (The Course of Korean Philosophy)**, Seul 1995, s. 20.

²⁵ Selahhattin Fettahoğlu, “Konfüçyüs ve Öğretisi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 16 (2004), s. 312

²⁶ Pınar Altundağ, “Korecedeki Çince Kökenli Kelimelerin (Hanca) Yeri Ve Korece Öğretimindeki Önemi” **Dil Dergisi**, 156 (2012), Ankara, s.56.

bir Çin düşünürü olan Konfüçyüs'ün felsefesidir. Konfüçyüs'ün etik değerleri Uzakdoğu toplumlarının karakterinin şekillenmesinde tarihsel olarak büyük bir rol oynamıştır. Öğretileri Uzak Asya ülkelerinin kültürlerinde, düşünme alışkanlıklarında ve dilinde büyük bir etki bırakmıştır. Kore de toplumsal yaşamında, kültüründe hatta iş kültüründe dahi Konfüçyüs'ün öğretilerinin izlerinin hissedildiği Asya ülkelerinden biridir.

Konfüçyanizmin Kore topraklarına tam olarak hangi tarihte girdiği konusunda net bir bilgi olmamakla beraber **최준식**²⁷, Çin'deki Savaşan Devletler döneminin (M.Ö.481/403 – M.S. 221²⁸) sonları ve Han Devleti (M.Ö. 206 – M.S. 220²⁹)'nin ilk dönemi dolayları olarak tahmin edildiğini belirtmektedir. Fakat Konfüçyanizmin asıl etkili olduğu dönemler çok daha sonradır. Yıllar sonra Kore topraklarında kurulan devletler Konfüçyanizmi çok daha farklı şekilde değerlendirmiştir. Konfüçyanizm Goryo Hanedanlığı (918-1392)³⁰ döneminin ilk yıllarında az miktarda bilgin ve bir kısım yönetici tarafından benimsenmiş olmasına rağmen³¹ sonraları siyasette ve Kore kültüründe kapladığı alan gittikçe genişlemiştir. Özellikle Kral Seongjong Konfüçyanizmi devletin rehber ideolojisi olarak ilan edip Konfüçyanizmdeki saygı ve terbiyeler öğretisini dayanak alan bir devlet sistemi için kolları sıvamıştır.³² 1392 yılında kurulan Choson dönemine gelindiğinde ise Konfüçyanizm Kore'de çok daha önemli bir yere sahip oldu. Kore Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan *Kore Gerçeği* adlı kitapta³³ Choson devletinin ilk hükümdarlarının bir önceki hanedan olan Goryo dönemindeki Budist etkisini azaltmak için temel felsefe olarak Konfüçyanizmi benimsediği belirtilmektedir. Böylelikle Choson döneminde ivme kazanan Konfüçyanist sistem yalnızca devletin resmi ideolojisi olmakla kalmamış aynı zamanda halk üzerinde de epey etkili olmuştur. Bu nedenle Kore'nin kolektivist olarak değerlendirilen toplum yapısında Konfüçyanizmin yansımalarını görmek şaşırtıcı değildir.

Yukarıda Kore kolektivizminin tarihsel kökenlerini toplumun idari yapılanma biçimleri ve coğrafi etkenler zemininde irdeledik. Ancak belirtmek gerekir ki Kore

²⁷ 최준식, **한국 종교 이야기 (Korean Religions)**, Seul 1995, s. 151.

²⁸ Kaynak: http://www.ancient.eu/Warring_States_Period/ erişim tarihi: 06.06.2017

²⁹ http://www.ancient.eu/Han_Dynasty/ erişim tarihi: 06.06.2017

³⁰ Kore Kültür ve Enformasyon Ajansı, **Kore Gerçeği**, Seul 2011, s. 176.

³¹ 이창기, “성리학의 도입과 한국가족제도의 변화- 종법제도의 정착과 부계혈연집단의 조직화 과정 (Introduction of Confucianism into Korea and Changes in Family System-Establishment of Honorifics and the Paternalism)”, **민족문화논총**, 46 (2010), s. 106.

³² 김윤경, **청소년 을 위한 한국 철학사: 단군 신화 에서 현대 철학 까지 (History of Korean Philosophy for Young Learners)**, Seul 2014, s.127.

³³ Kore Kültür ve Enformasyon Ajansı, **Kore Gerçeği**, Seul 2011, s. 182.

toplumunun günümüzde izlerinin sürüldüğü kolektivist eğilimlerinin nedenlerini nispeten yakın tarihte arayan araştırmacılardan bir kısmı Konfüçyanizmi Kore toplumunu tarih boyunca etkileyen düşünce sistemlerinin içinde en temsili olarak kabul edip Konfüçyanizm ve Kore kolektivizmi arasında sıkı bağlar kurmaktadır. Bunlardan biri olan 조공호, Konfüçyüs öğretilerinin Doğu Asya toplumlarındaki kolektivizmi nasıl doğurduğunu tartıştığı yazısında her ne kadar mevcut çalışmaların Konfüçyanizmin hangi yönünün bu toplumların günümüz yaşantısında yaygın olan davranışları doğurduğuna dair somut tartışma ve uzlaşmanın olmadığını belirtse de çoğu araştırmacının Konfüçyanizmle Kore’yi de içine alan Doğu Asya toplumlarının düşünce alışkanlıklarını ilişkilendirdiğine dikkat çeker. Konfüçyanizmin etkili olduğu toplumlarda görülen ve çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirilen kişisel özgürlük yerine ‘ben’i devre dışı bırakma, ataerkil paternalizm, hiyerarşi bilinci, yönetenin güçlü yönetilenin güçsüz ve aşağı olduğu algısı, başkalarının davranışlarını, hal ve hareketlerini takip etme, diğerine bağlı olma, görev, ast üst ayrımı, duygu ve arzuların dizginlenmesi gibi özelliklerin temelini araştırmacılarca Konfüçyanizme dayandırıldığını belirtir.³⁴ Yoon³⁵ da Korelilerin karakterini şekillendiren harici ve dahili birçok unsurun bulunduğunu ancak ana etkinin Konfüçyanizmden geldiğini belirtmektedir.

Han vd. Doğu Asya kültürlerinde özellikle Kore ve Çin’de Konfüçyanizmin 2 bin yıldan fazla süre boyunca insanların tüm hayatlarına yayılmış odak bir düşünce sistemi olduğunu belirtmektedir. Özellikle devlet ideolojisi haline geldikten sonra Konfüçyanizm kültür, eğitim, politika, ekonomi gibi birçok alanda daha da güçlü duruma gelmiş ve etkinliğini daha da arttırmıştır.³⁶ Konfüçyanizmin Kore’ye girişinin Çin’den *hancanın*³⁷ Kore’ye girişine denk gelen Han devletinin kuruluş yıllarına kadar gitmesi³⁸ göz önünde bulundurulduğunda bu etkinin günümüz Kore toplumunun yaşam tarzı ve insanlar arası ilişkilerinde çok önemli bir yere sahip olması doğal karşılanmaktadır. Günümüz Kore’inde Konfüçyanizmi kendi dini olarak benimseyenlerin sayısı %0.5’i geçmemektedir fakat insanların günlük

³⁴ 조공호, “동아시아 집단주의와 유학 사상- 그 관련성의 심리학적 탐색 (The Confucian Origin of the East Asian Collectivism)”, *한국심리학회지: 사회 및 성격*, vol. XXI/4 (2007), s. 23.

³⁵ Tae-rim Yoon, “The Koreans, Their Culture and Personality”, *Psychology of the Korean People: Collectivism and Individualism*, (ed. Gene Yoon ve Sang-chin Choi), Seul 1994, s. 17

³⁶ 한형조, 이광호, 정순우, 이승중, 강영만, *유교의 공부론과 덕의 요청 (The Doctrine of Confucianism and Demand of Virtue)*, Seul 2004, s. 39.

³⁷ Hanca, 1446 yılında oluşturulan Kore alfabesi Hangıl’dan önce yazı için kullanılan Çince karakterlere verilen addır.

³⁸ 최준식, *한국 종교 이야기 (Korean Religions)*, Seul 1995, s. 151.

yaşantılarındaki uygulama ve alışkanlıklarında Konfüçyanist tutum ve davranışlar göze çarpmaktadır.³⁹

Konfüçyanizmi Batı’da doğan bir başka felsefi düşünce sistemiyle kıyaslayarak Kore kolektivizmine dayanak gösteren çalışmacılar bulunmaktadır. İki etik-politik felsefi düşünce sisteminin bireyci ve kolektivist toplumların olgunlaşmasına nasıl katkı sunduğunu irdeleyen Kim; Çin, Japonya ve Kore’deki kolektivizmin temelinde Konfüçyanizmin olduğunu belirtir. Ona göre liberalizm bireycilik değerlerini yüceleştirirken Konfüçyanizm ise kolektivizmi ulaştırır. Konfüçyanizmde ortak bir kader vurgulanır ve bireyler diğerlerinin veya grubun çıkarlarını kendilerinininkinden önde tutar.⁴⁰ Konfüçyanizmin hedonistik istekleri geri plana iten ve diğerlerinin ilgi ve çıkarlarına odaklanan bu etik anlayışı kolektivist toplumlarda sıklıkla rastlanan özelliklerdendir. Bu açıdan bakıldığında Konfüçyüs öğretilerinin Uzak Doğu kolektivizmiyle ne açıdan ilişkilendirildiği berrak bir şekilde anlaşılmaktadır. Bireyler insan ilişkilerindeki hiyerarşiye göre diğerlerine karşı yükümlüdür ve topluluk içinde önceden belirlenmiş açık rollere sahiptir. Bu önceden belirlenmiş zorunluluklar tüm toplumun adalet ve uyum içinde yaşamasına giden önemli basamaklardır.

Yoon da, Konfüçyanist değer yargılarının Kore’de gittikçe etkisini kaybetmekte olduğunu ve bireycilik anlayışının yayılmakta olduğunu belirtmekle birlikte bu düşünce sisteminin Kore düşünce tarzında yine de ana akım olduğunu vurgular. “Konfüçyanizmde devletin ve ailenin otoritesini kabul etme, halkın krala, çocukların ebeveynlerine, kadınların eşlerine ve gencin yaşlıya itaat etmesi toplumsal düzeni sürdürmede başlıca kurallar olarak değerlendirilirdi. Birey bağımsız bir kişi değildi ve eşitsizliğe ve ayrımcılığa dayanan bir dikey ilişkiler düzleminde kavramlaştırılırdı. Bireysel özgünlük kabul edilemezdi. Bu anlamda Konfüçyanizm insan ilişkilerini hiyerarşik bir şekilde düzenlemekteydi.”⁴¹

윤영⁴² da Kore kolektivizminin temellerinin Konfüçyanizmde saklı olduğunu iddia eden araştırmacılardan biridir. Altundağ⁴³, Kore modern edebiyatının yetiştirdiği önemli yazarlardan olan Kyung-sook Shin’in Lütfe Anneme İyi Bak eserinde Kore

³⁹ 조금호, “동아시아 집단주의와 유학 사상- 그 관련성의 심리학적 탐색 (The Confucian Origin of the East Asian Collectivism)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXI/4 (2007), s. 22-23.

⁴⁰ Uichol Kim, **Individualism and Collectivism: A Psychological, Cultural and Ecological Analysis**, Kopenhag 1995, s. 38-40

⁴¹ Tae-rim Yoon, “The Koreans, Their Culture and Personality”, *Psychology of the Korean People: Collectivism and Individualism*, (ed. Gene Yoon ve Sang-chin Choi), Seul 1994, s. 18-19.

⁴² 윤영, “한국 대학생들의 가족주의적 집단주의 가치에 대한 연구 (A Study on Family-oriented Collectivist Values among College Students in Korea)”, **언어사실과 관점**, 34 (2014), s. 218.

⁴³ Pinar ALTUNDAĞ, “Shin Kyung Sook’un “Lütfe Anneme İyi Bak” Adlı Romanında Kadın Olgusu”, **DTCF Dergisi**, c. LIII/2, 2013, s.449.

toplumuna dair ipuçları tespit etmiş ve yazarın Konfüçyanist temelde olgunlaşan doğu kültürünün kolektivist özelliklerinin ve toplumsal ilişkilerdeki hiyerarşinin eleştirel bir betimlemesini yaptığını belirtmiştir.

Konfüçyanizmin Kore kolektivizminde ana etki olup olmadığı tartışmaya açıktır ancak Konfüçyüs'ün toplum yaşamını düzenleyen etik kurallarının Kore toplumundaki çağdaş davranış biçimlerinin temelini oluşturan tarihsel değerlerden biri olduğunu iddia etmek radikal bir bakış açısı olmayacaktır. Konfüçyanizm bireyin diğerleriyle olan ilişkilerini kendi etik değerleri çerçevesinde belirler ve bu değer yargıları üzerinden bireyin kimliğini inşa eder. Bu sebeple Kore toplumunun düşünme ve davranış alışkanlıklarının temelinde Konfüçyüsçü etik anlayışının ciddi oranda yer kapladığı bilinmektedir.

Konfüçyanizmin Kore Toplumundaki İzleri

Konfüçyüs'ün değer yargıları Kore kültüründeki hiyerarşi anlayışını, iç grup uyumunu, bireylerin toplumsal ve kişiler arası ilişkilere bakış açısını şekillendiren önemli tarihsel faktörler arasındadır.

Konfüçyüs toplum ve insanlar arası ilişkileri düzenleyen ahlaki kurallar betimler. Bu kuralların içinde 5 ilişki türü vardır ki bunlar Konfüçyanizmin temelini oluşturur. Park, Rehğ, Lee⁴⁴'de bu ilişkiler “kral-tebaa, ebeveyn-evlat, karı-koca, kardeşler ve arkadaşlar” olarak verilmiştir. Ebeveynler evlatlarını korumak evlatlar da ebeveynleri için evlatlık görevlerini yerine getirmek durumundadır. Bir hükümdar, tebaasına adil yaklaşmalıdır ve tebaa da krala bağlı olmalıdır. Bir kadın kocasına itaat etmeli ve sadık kalmalıdır. Küçükler büyüklerinin isteklerini, emirlerini yerine getirmeli ve arkadaşlar arasında güvene dayalı bir ilişki inşa edilmelidir.⁴⁵

Bu etik kurallar Kore'yi uzun yıllar etkisi altında tutmuş ve toplumdaki bireyler arasında güçlü bir hiyerarşik ağ ortaya çıkarmıştır. Kore toplumunda Konfüçyanizmin etkin olmaya başladığı dönemlerden önce çok daha eşitlikçi bir yapıya sahip olduğunu 이창기'nin Kore aile yapısını incelediği çalışmasında da görebilmekteyiz. 17. yüzyıla gelmeden Kore toplumunda ataları anma geleneğinin şimdi olduğu gibi yalnızca en büyük oğulun yerine getirmesi gereken bir zorunluluğa sahip olmadığını belirtmektedir. Bunun yanında mirastan en yüksek payı en büyük erkek çocuğun alması, toplumda kadının dışlanması gibi alışkanlıkların da

⁴⁴ Heungsik Park, Michael T Rehğ, Donggi Lee, “The influence of Confucian ethics and collectivism on whistleblowing intentions: A study of South Korean public employees”, *Journal of Business Ethics*, LVIII/4 (2005), s. 390.

⁴⁵ Akt. Özlem Gökçe, “Korecede Saygı Dili Üzerine Bir Örnekleme”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kore Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2013, s. 21.

sonradan geliştiği belirtilmektedir. Bu dönemde erkek daha güçlü hale gelmiş evin reisi konumuna yerleşmiştir. Bunun temelinde Konfüçyanizm bulunmaktadır.⁴⁶ Konfüçyanizmdeki bunun gibi yazısız kuralların özellikle de 5 temel ilişkiye dayanan etik kuralların günümüz Kore’inde olduğu gibi devam ettiği söylenemeyecek olsa da dayanağını yaş ve statüden alan insanlar arası hiyerarşi belirgin bir biçimde sürdürülmektedir. Bireyler bu hiyerarşi normlarının dışına çıkmamak ve uyumu bozmamak için çok dikkatli davranmak zorundadırlar. Konfüçyüs öğretileri bu 5 ilişki türüne dikkat çekerken insanlar arasındaki ast-üst ayrımına da vurgu yapar. 최준식⁴⁷, bu ilişki türleri arasındaki sevgi ve saygının her ne kadar karşılıklı olması gerektiği düşünülse de aslında Konfüçyanizmde temel olanın yaşça büyük ya da konumca yukarıda olan kişinin alttaki tarafından saygı görmesi olduğunu belirtir ve küçük olanın büyüğe karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukların, yükümlülüklerin daha fazla olduğunu vurgular. Dolayısıyla günümüz Kore toplumunda kişiler arası ilişkilerde *are saram/vi saram*⁴⁸ ayrımları çok kuvvetlidir. *Are* olan kişinin diğerine kendisinden beklenen saygı normları dahilinde kalacak şekilde davranması beklenir. İş yeri kültüründe de ast-üst hiyerarşisi o kadar belirgindir ki büyük şirketlerde terfiler çoğunlukla çalışanların yaşlarına göre gerçekleştirilir. Çalışanların yaş aldıkça kariyer basamaklarını tırmanması kabul edilebilir bir durumdur.

Bu durum dile de yansımaktadır. Kişiler arası hiyerarşi çerçevesinde belirlenen dil kullanımları Konfüçyüs geleneğinden gelen bu ast-üst anlayışıyla uyumludur. İnsanlar muhataplarının ya da bahsettikleri kişinin yaşına, aile içi veya toplumsal konumuna göre bir dil kullanmakta ve buna göre bir hitap biçimi benimsemektedir. Kişi konuşma esnasında dinleyenle ya da bahsi geçen kişiyle arasındaki bu hiyerarşiye uygun konuşma biçimini benimsemediği takdirde yanlış anlaşılabilir, muhataba saygısızlık ettiği düşünülebilir veya grup ve toplum içindeki uyum açısından istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple Koreliler ilk tanıştıkları zaman aralarındaki ast üst ilişkisini ortaya koymak ve uygun hitap şeklini belirleyebilmek için birbirlerine doğrudan ya da dolaylı olarak yaş sorarlar. Okul dünyasında alt sınıftaki öğrenciler üst sınıftaki öğrencilere yalnızca isimleriyle hitap edemez ve onlara kişi izin vermedikçe samimi dil kullanamaz. Dışarıda karşılaştıklarında üst devrelere

⁴⁶ 이창기, “성리학의 도입과 한국가족제도의 변화- 종법제도의 정착과 부계혈연집단의 조직화 과정(Introduction of Confucianism into Korea and Changes in Family System-Establishment of Honorifics and the Paternalism)”, *민족문화논총*, 46 (2010), s. 106-107.

⁴⁷ 최준식, *한국 종교 이야기 (Korean Religions)*, Seul 1995, s. 116.

⁴⁸ Kelime anlamı olarak “aşağı” ve “yukarı” anlamındaki sözcüklerle “insan” manasındaki sözcükten meydana gelen bir ifadedir ve kişiler arası ilişkilerde yaş ya da statü olarak alt konumda ya da üst konumda olan insanları gösterir.

eğilerek ve saygılı dil kullanarak selam verirler. İş kültüründe bireyler yeni tanıştıkları müşteriye ya da farklı şirket çalışanlarına üzerinde işyerinde yaşa ve kıdeme bağlı olarak edindikleri unvanlarının yazılı olduğu kartvizitlerini uzatırlar. Bu davranışın kökeninde de kişiler arası toplumsal farkı anlama isteği yatar. İş insanları bu şekilde muhatabının konumunu kendisiyle karşılaştırır ve buna uygun tavır ve hitap benimser. Aralarındaki hiyerarşi ortaya konduktan sonra kullanılması uygun olan dilbilgisel ekler ve hitap biçimlerinin yanı sıra kişinin kendisinden bahsederken kullandığı ‘ben’ zamiri de farklılık göstermektedir. Konuşucunun dinleyiciden toplumsal konum olarak aşağı olduğu diyaloglarda konuşucu alçak gönüllülük gösteren *co* 1. kişi zamirini benimsemek durumundayken tam tersi bir durumda toplumsal konumu aşağıda olan konuşucu *na* zamirini kullanır. İkisi de anlamsal temelde ‘ben’ zamirine karşılık gelir fakat bağlamsal olarak konuşucuyla dinleyici arasındaki toplumsal hiyerarşiye göre farklılık gösterir.

Bütün bunlar Konfüçyanizmin vurguladığı kişiler arası hiyerarşi ve bu hiyerarşik yapılanmaya göre bireylerden beklenen davranış biçimleriyle paralel olarak yazısız kural haline gelmiştir. Bu bağlamda bu alışkanlıkların Konfüçyüs’ün insanlar arası ilişkileri düzenleyen etik kuralların günümüz Kore’indeki yansımaları olarak değerlendirilmesinin yanlış olmayacağı düşünülmektedir.

금장태⁴⁹, Konfüçyanizmin Kore kültürüyle yıllar yılı iç içe geçmiş olduğuna ve Kore’nin ayrılmaz bir parçası haline geldiğine dikkat çeker. Günlük yaşamda dahi varlık olarak insanın daima ‘doğru yol’dan gitmesi gerektiği anlayışının var olduğunu belirtir ve bu doğru yolun anne babaya hayırlı evlat olmak (*hyo*), arkadaşına karşı güvenilir ve sadık olmak gibi diğerine karşı saygılı olmayı içeren Konfüçyanist davranış biçimlerini kast ettiğini belirtir.

Konfüçyanizmde bireyin takip etmesi gereken ‘doğru yol’ anlayışını vurgulayan başka araştırmacılar da bulunmaktadır. 조금호da ‘doğru yol’un diğerleriyle empati kurma suretiyle gerçekleştirildiğini ve bunun Kore kolektivizmini şekillendirdiğine dikkat çeker. “Konfüçyanizmde diğerine duyulan empati ve alaka, onun bilgeliğe ulaşmasına yardımcı olma, kişinin takip etmesi gereken ‘yol’da diğer ve kendiyi bütünleşmesi söz konusudur. Bu şekilde karşıdaki kişiyi düşünme ve ona alaka göstermeyi yaşamın temeli haline getiren Konfüçyanizm tarihsel olarak bunu temel felsefe olarak benimseyen Doğu Asya toplumlarındaki kolektivist yaşamı doğuran düşünsel arka plandır.”⁵⁰

⁴⁹ 금장태, *유학사상과 유교문화* (Confucian Idea and Confucian Culture), Seul 1996, s. 32.

⁵⁰ 조금호, “동아시아 집단주의와 유학 사상- 그 관련성의 심리학적 탐색 (The Confucian Origin of the East Asian Collectivism)”, *한국심리학회지: 사회 및 성격*, vol. XXI/4 (2007), s. 32.

Günümüzde Kore kültüründe Konfüçyanist etik anlayışı oldukça törpülenmiş ve evrensel eşitlik anlayışı önem kazanmış olsa da genç-yaşlı, çocuk-ebeveyn arasındaki bu hiyerarşik ilişki devam etmektedir. Bu durum dilde de paralel bir örüntü oluşturmakta ve alt konumdaki kişilerin üst konumdaki kişilere kullandığı dil mütevazı ve yüceltici bir hal almakla birlikte üst konumdakilerin de alt konumdan biriyle konuşurken samimi dile (*banmal*) geçiş yapması mümkün olabilmektedir. Konuşma sırasında bu kurala uymamak tahayyül bile edilemez. Kore kültüründeki büyüklere saygı unsuru, ast-üst ilişkisi, anne babaya hayırlı evlat olma anlayışı gibi unsurlar Kore kolektivizmindeki toplumsal uyumu sağlama, diğerlerinin çıkarlarının ön planda tutulması gibi eğilimlerin uzantısıdır.

Kore toplumunda aile ve ‘biz’ bilinci

Kore kültürüne Batı penceresinden bakan bir yabancının en çok şaşırdığı kültürel farklılık olarak göze çarpan ‘biz’ anlayışı toplumun her kesiminde oldukça yaygındır ve en çok fark edildiği mecralardan biri de dildir. Koreliler çocuklarından ve eşlerinden bir başkasına bahsederken bile ‘benim’ yerine ‘bizim’ ifadesini kullanmaktadır. Bu anlamda Türk kültürüyle de benzer noktalar göstermektedir. Korecede “bizim oğlan”, “bizim hanım”, kişi tek başına yaşasa dahi “bizim ev” gibi kullanımlar ‘biz’ bilincinin yansımaları olarak kabul edilir. 노영찬⁵¹ da ‘bizim’ kelimesinin ortak sahipliği belirttiğini ve bu durumun Kore toplumunun kolektivist oluşunu gösteren güçlü bir delil olduğunu ifade eder. “Bizim” kelimesi, aslı geçmişten beri süregelen ortak bir unsur olarak kabul edilen bir ortak bilinç, yani yalnızca kişisel olmayan bir ortaklığın içinde varlığını sürdüren bir kelime olarak düşünülebilir.”⁵²

Kore kültüründeki ‘biz’ anlayışının temellerini Konfüçyanist anlayışa dayandıran araştırmacılar bulunmaktadır. Kore’de uzun yıllar öğrenci olarak yaşamış bir yabancı olan Sanjay Kumar⁵³, Kore kültüründeki Konfüçyanist etkileri irdelediği çalışmasında ‘biz’ bilincine dikkat çeker ve bu bilincin bireyden ziyade bütünü ve o bütünü oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiyi önemseydiğini vurgular.

Kore kolektivizmiyle ilişkilendirilen bir başka olgu da Kore aile yapısıdır. Konfüçyanizmde aile toplumun önemli bir birimi olarak görülmektedir.

⁵¹ 노영찬, “한국문화와 한국인의 사회적 성격에 관한 복음적 고찰: 하국사회 생화문화 전반의 복음화를 위한 교회의 실천 (An Evangelical Examination of Korean Culture and the Social Characteristics of Korean People)” **Busan Catholig University, Yüksek Lisans Uygulamalı Dinler Enstitüsü**, Busan-2001. s. 11.

⁵² Eunmi Yu, “Türkiye’de Kültür Öğretimi Temelinde Yabancı Dil Olarak Korece Öğretimi ve Kültürlerarası Uzmanlık”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kore Dili ve Edebiyatı**, Ankara, 2011

⁵³ Sanjay Kumar, “한국어에 나타난 유교문화적 요소 일고찰 (Confucian Cultural Elements and its Appearance in Korean Language)”, **韓國學研究論文集**, s. 4 (2015), s. 327.

“Konfüçyanizmin ataerkil yapısında, bireyler kendi davranışlarını ve alacakları kararları yalnızca kendi açılarından düşünerek değil, aile merkezli olarak düşünmek zorunda olduklarından aile merkezli bir görüş hakimdir.”⁵⁴

한유화, Kore kolektivizminin beslendiği kaynaklardan biri olarak aileyi göstermektedir. O, Kore’deki aileciliğin⁵⁵ temellerinin Konfüçyanizme dayandığını belirtir ve bunun diğeriyle ‘biz’i ayırma eğiliminden kaynaklandığını ifade eder. İşte bu eğilimin temelleri ‘biz’ aidiyetini oluşturmuştur.⁵⁶ Bu bağlamda Kore’de aileyi bir iç grup olarak önceleme ve aile topluluğunun bir parçası olarak ailenin ihtiyaçlarını bireysel ihtiyaçlardan üstün tutma eğiliminin hakim olduğu rahatlıkla söylenebilir.

노영찬⁵⁷ Kore toplumunu anlamak için bakılması gereken ilk şeylerden birinin aile olduğunu ifade eder. Çünkü Kore toplumunun temelleri aileye dayanmakla kalmayıp aynı zamanda günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

Kore kolektivizmini oluşturan önemli ayaklardan biri olan aileyi işaret eden araştırmacılardan biri de 박경하’dır. Choson dönemindeki aile sisteminin Konfüçyanizmdeki kutsal metinlere (삼강오륜) dayanır ve temel amaç Choson devletinin sürdürülebilirliğidir.⁵⁸

Konfüçyanizmin benimsenmesinden sonra Kore’deki aile sisteminde değişiklikler yaşandığını iddia eden 이창기 Konfüçyanizmden önce Goryo’da aile sisteminin babasoylu olmadığını, ancak Konfüçyanizmin benimsenmesinden sonra evlilik kültürüyle beraber bu anlayışta da tersi yönünde değişiklikler olduğunu ifade etmektedir. Bu değişiklik 17. yüzyılın ortalarından 18. yüzyıl ortalarına uzanan bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.⁵⁹

⁵⁴ Eunmi Yu, “Türkiye’de Kültür Öğretimi Temelinde Yabancı Dil Olarak Korece Öğretimi ve Kültürlerarası Uzmanlık”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kore Dili ve Edebiyatı**, Ankara, 2011. s. 43.

⁵⁵ Ailecilik bu yazıda, ailenin bireye göre öncelenmesi ve bu durumun bir etik değer olarak toplumda kendine yer bulması anlamında kullanılmaktadır.

⁵⁶ 한유화, “개인주의-집단주의 차원을 반영하는 자아존중감 척도의 제작 (A Self-Esteem Scale Reflecting the Individualism-Collectivism Dimension)”, **Çungbog Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Genel Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, 2007, s. 11.

⁵⁷ 노영찬, “한국문화와 한국인의 사회적 성격에 관한 복음적 고찰: 하국사회 생화문화 전반의 복음화를 위한 교회의 실천 (An Evangelical Examination of Korean Culture and the Social Characteristics of Korean People)”, **Busan Catholic University, Yüksek Lisans Uygulamalı Dinler Enstitüsü**, Busan-2001. s. 8.

⁵⁸ 박경하, 김기덕, 박경하, 송화섭, 장장식 vd, **한국전통문화론 (Theory of Traditional Korean Culture)**, Seul 2006, s. 163.

⁵⁹ 이창기, “성리학의 도입과 한국가족제도의 변화- 종법제도의 정착과 부계혈연집단의 조직화 과정(Introduction of Confucianism into Korea and Changes in Family System-Establishment of Honorifics and the Paternalism)”, **민족문화논총**, 46 (2010), s. 105-106.

SONUÇ

Kore'nin bugününü şekillendiren antik çağlardaki birlikte yaşama kuralları, değer yargıları ve Kore topraklarında etkin olan dinler ve felsefelerdir. Bu çalışmada Kore toplumunun insanlar arası ilişkilerle şekillenen kolektivist yapısının tarihsel kökenleri incelenmiştir. Tarih öncesi zamanlarda Kore yarımadasındaki birlikte yaşama alışkanlıkları, idari yapılanma, yerleşik tarım gibi faktörler sebebiyle Kore insanı bireysel faydasına üyesi olduğu grubun faydasını önceleme, ortak hedefler için birlikte çaba gösterme gibi davranış eğilimleri ve karşılıklı bağımlılık, ilişkililik gibi karakteristik özellikler geliştirmiş, beraberinde 'biz' bilincini oluşturmuştur. Daha sonra coğrafi yakınlık nedeniyle uzun yıllar boyunca yakın ilişkide olduğu komşusu Çin'den çeşitli düşünce sistemleri almıştır. Konfüçyanizm toplum karakterinin şekillenmesinde azımsanamayacak etkileri olan bu düşünce sistemlerinden biridir. Öyle ki günümüzde kimi araştırmacılar Kore'nin toplulukçu karakterinin temellerini Konfüçyanizmde aramaktadırlar. Ancak çalışmada gösterildiği gibi Kore Konfüçyanizmden çok daha önce de 'ben'den ziyade 'biz'in öncelenmesine yol açacak coğrafi, ekonomik, idari koşullara sahipti. Uyum ve işbirliği gerektiren tarımsal faaliyetler yürütmüş olmaları, *collag* adı verilen küçük köylerde imece usulü çalışarak ve aynı ekonomik faaliyetleri sürdürerek ortak bir yaşam kurmuş olmaları bu kolektivist ruhun Konfüçyanizmden çok daha önce var olduğuna işaret eden deliller olarak kabul edilmektedir. Ancak tarihsel çizgide günümüze yaklaştıkça aynı coğrafyada Konfüçyanizm gibi bir felsefi ve ideolojik sistemin baskın hale gelmesinin bu grup aidiyetini pekiştirmesine ve insan ilişkilerinin hiyerarşik bir düzleme oturmasına da vesile olmuştur. Yoon, Konfüçyanizmde toplumdaki sınıf ayrımının keskin olduğunu belirtir. Konfüçyanizmden sonra toplumda soylu sınıf olan *yangban*, sıradan insanların oluşturduğu *cungin* ve en alt sınıf olan *chonmin* gibi sınıfların doğduğu bilgisini vermektedir.⁶⁰ Konfüçyanizm, çizdiği insan ilişkileri ağı aracılığıyla modern Kore toplumunda bireyin kimliğini içine doğduğu grubun bir parçası olarak inşa etmesine, grup içi uyum uğruna bireysel zevkin feda edilebildiği bir değerler sisteminin oluşmasına yardımcı olmuştur. Fettahoğlu'nda, Konfüçyüs'ün öğretisinin temelini insan sevgisi üzerine kurulu olduğunu ve insan sevgisine fedakarlık, yardımseverlik ve müsamaha (hoşgörü) yoluyla ulaşılabildiği belirtilmektedir⁶¹. Bu, Kore'de özellikle en büyük erkek çocuk ve diğer evlatlara

⁶⁰ Tae-rim Yoon, "The Koreans, Their Culture and Personality", **Psychology of the Korean People: Collectivism and Individualism**, (ed. Gene Yoon ve Sang-chin Choi), Seul 1994, s. 19.

⁶¹ Selahhattin Fettahoğlu, "Konfüçyüs ve Öğretisi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 16 (2004), s. 316.

yüklenen anne-babaya karşı ‘hayırlı’ evlat olma misyonunun kökenine dair bir ipucu sunmaktadır. Kore’de çocuklar yetişkinliğe ulaştıktan sonra ebeveynlere karşı saygılı dil kullanmaya başlar, anne baba yaşlandığında yine bu hayırlı evlat olma kültürüyle bağlantılı olarak evlatların onların bakımını üstlenmeleri beklenir. Kore’de bu konu o kadar önemlidir ki günlük yaşamda kullanılan bazı eşyaların adına yansımıştır. Örneğin sırt kaşımak için kullanılan uzun saplı ahşap gerecin adı ‘hayırlı evlat eli’ anlamına gelen *hyocasondur*. Dolayısıyla ebeveynlere sonsuz saygı gösterip onların bakımını üstlenerek hayırlı evlat olma çabası Kore’de toplumsal uyuma giden yollardan biri olarak önemli bir yere sahiptir. Yaş farkı olan arkadaşlar arasında bile birbirine hitap etme konusunda uyulması gereken hassas kuralların varlığı bu uyumu sağlama ve hiyerarşiye sadık kalarak çatışmaların önüne geçme çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Konfüçyanizm Kore’ye girdikten ve devlet yönetiminde ideolojik olarak etkin olmaya başladıktan sonra Kore’nin eşitlikçi yapısı aşınmış, hiyerarşi vücut bulmuş, kişiler arası ilişkiler aracılığıyla ahlaki değerler inşa edilmiştir. Kee, Konfüçyüs’e göre her bireyin oynaması gereken bir rolü ve yerine getirmesi gereken görevleri olduğunu belirtir ve Konfüçyüs’ün değerlerinin Kore’de geçmişten bu yana güçlü bir hiyerarşik toplum oluşturduğunu ifade eder⁶². Toplumsal adaletin ve uyumun tesis edilmesi küçük topluluklar içindeki bu sorumluluk ve rollerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Kore toplumundaki bu yazısız kurallar toplumun huzurunu sağlayan unsurlardan biri olarak değerlendirilir. Bunlar, Konfüçyanist geleneğin modern toplumdaki güçlü etkisine işaret etmektedir.

Konfüçyanizm Kore’de nasıl bu kadar başarılı olmuştur? Bu sorunun yanıtı elbette ancak detaylı ve uzun bir literatür taraması gerektirmektedir. Ancak Konfüçyanizmin Kore topraklarına yerleşerek kendine iyi bir yer edinmesinin arkasında yüzlerce yıl boyunca bu düşünce sisteminin ve pratiklerinin Kore toprakları üzerinde kurulan devletlerin ideolojik yapılanmasına temel oluşturmasının ve devlet yöneticilerinin otoritesinin meşrulaştırılması için bir araç olarak görülmesinin yattığı anlaşılmaktadır. Tam da bu sebepten bu felsefe günümüz Kore’sinde insanlar arasındaki ve toplumdaki uyumu tesis etmede ve Kore’nin kolektivist yapısını şekillendirmede çok önemli bir tarihsel faktör olarak görülmektedir. Çünkü Konfüçyanizm Kore’ye girdikten sonra bir tarım toplumu olan Kore’nin birlikte yaşama alışkanlıklarını ve feodal yapısını arkasına alabilmiş ve böylelikle uzun yıllar Konfüçyanist doğrular

⁶² akt. Özlem Gökçe, “Korecede Saygı Dili Üzerine Bir Örnekleme”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kore Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2013, s. 21.

devletin, dolayısıyla halkın doğruları haline gelmiştir. Hatta Konfüçyanizmin Kore’de yer edinebilmesi için Budizmin baskılandığını öne süren araştırmacılar da bulunmaktadır. Bu da sistemin yerleşmesini kolaylaştıran etmenlerden biri olabilir.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde Kore’nin ilişkililik ya da kolektivist olarak nitelendirilebilecek toplumsal karakteri ile Konfüçyanizm arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Ancak bu ilişkinin karşılıklı olduğu düşünülmektedir. Kore kolektivizmini Konfüçyanizmin var ettiği şeklinde tek taraflı bir ilişkiden ziyade birbirine uygun düşen ve birbirini besleyen karşılıklı bir ilişki, bir bağ olduğu iddia edilebilir. Bunun yanında Kore’de yaşandığı biçimiyle Konfüçyanizmi anlamak Uzak Doğu’daki kolektivizme Batı literatürü penceresi dışından bakmayı da kolaylaştırabilecek olması açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan gelecekteki çalışmaların Koreli Konfüçyüsçü bilginlerin Konfüçyüs’ün öğretilerini nasıl yorumladığına odaklanarak gerçekleştirilmesi Kore toplumunun bugününe daha fazla ışık tutacaktır.

Elbette bir toplumu anlamak için tarih boyunca geçirdiği evreler, topraklarında var ettiği inanışlar, felsefeler bir bütün içerisinde ele alınarak incelenmelidir. Bu çalışmada Kore kolektivizmi, Korelileri çok uzun yıllar boyunca etkilemiş ve hala etkilemeye devam eden, düşünce yapısını şekillendiren felsefelerin içinde en önemlilerinden sadece biri olarak düşünüldüğü için Konfüçyanizm ışığında incelenmiştir. Ancak tarih boyunca efsanelerden başlamak üzere toplumun karakterinin oluşumunda etkili olmuş Şamanizm, Taoizm, Budizm gibi öğretiler vardır. Kültür ve Kore dili arasındaki bağıntıları inceleyen Türközü, bu bağlamda sadece toplum yapısında değil Şamanizm, Budizm ve Konfüçyanizm gibi felsefelerin Kore dilinde bile etkilerinin görüldüğüne vurgu yapar⁶³. Dolayısıyla günümüz Kore toplumunu daha iyi anlamak için Kore’nin son yıllarda bireycilik-kolektivizm dikotomisinin neresinde durduğuna dair taze araştırmaları da temel alarak Yarımada’da vücut bulmuş bu dinler ve felsefelerin çok yönlü incelenmesi, birbirleri arasındaki ilişkileri, modern Kore toplumuyla bağlantılarının ortaya konulması önemli görülmektedir.

⁶³ S. Göksel Türközü, **Korece ve Türkçe Arasındaki Benzerlikler Dil – Kültür Bağntısında Korece ve Türkçe**, Ankara 2009, s. 26.

KAYNAKÇA

- ALTUNDAĞ, Pınar, “Korecedeki Çince Kökenli Kelimelerin (Hanca) Yeri Ve Korece Öğretimindeki Önemi” **Dil Dergisi**, 156 (2012), Ankara, s.48-60.
- ALTUNDAĞ, Pınar, “Shin Kyung Sook’un “Lütfen Anneme İyi Bak” Adlı Romanında Kadın Olgusu”, **DTCF Dergisi** (2013), s. 431-450.
- BREWER, Marilynn B. & CHEN, Ya-Ru, “Where (Who) Are Collectives in Collectivism? Toward Conceptual Clarification of Individualism and Collectivism”, **Psychological Review**, vol. CXIV/1 (2007), s. 133–151.
- FETTAHOĞLU, Selahattin, “Konfüçyüs ve Öğretisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 16 (2004), s. 305-324.
- GÖKÇE, Özlem, “Korecede Saygı Dili Üzerine Bir Örnekleme”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kore Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2013.
- GÖREGENLİ, Melek, “Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması”, **Türk Psikoloji Dergisi**, c. X/35 (1995), s.1-14.
- HAN, Seong-Yeul & AHN, Chang-Yil, “Collectivism and Individualism in Korea”, **Psychology of the Korean People Collectivism and Individualism**, (Ed: Gene Yoon – Sang Chin Choi), Seul 1994, s. 301-316.
- HOFSTEDE, Gerard, **Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations**, Amerika Birleşik Devletleri 2001.
- IMADA, Toshie “Cultural narratives of individualism and collectivism: A content analysis of textbook stories in the United States and Japan”, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, vol. XLIII/4 (2012), s. 576–591.
- KIM, Uichol, **Individualism and collectivism: A psychological, cultural and ecological analysis** (No. 21), Kopenhag 1995.
- Kore Kültür ve Enformasyon Ajansı, **Kore Gerçeği**, (çev. Nana LEE) Seul 2011.
- KUMAR, Sanjay, “한국어에 나타난 유교문화적 요소 일고찰 [Confucian Cultural Elements and its Appearance in Korean Language]”, **韓國學研究論文集**, 2015, s. 323-338.
- PARK, Heungsik, REHG, Michael T, LEE, Donggi, “The influence of Confucian ethics and collectivism on whistleblowing intentions: A study of South Korean public employees”, **Journal of Business Ethics**, 2005, s. 387-403.
- NISBETT, Richard E., **Düşüncenin Coğrafyası**, (çev. G.Ç. Güven), İstanbul 2011.
- TRIANDIS, Harry C., BONTEMPO, Robert, VILLAREAL, Marcelo J, ASAI, Masaaki, LUCCA, Nydia, “Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships”, **Journal of personality and social psychology**, vol. LIV/2 (1988), s. 323-338.
- TRIANDIS, Harry C, “Individualism and collectivism: Past, present, and future”, **The**

- Handbook of Culture And Psychology**, (ed. David Matsumoto), Oxford 2001, s. 35-50.
- TÜRKÖZÜ, S. Göksel, **Korece ve Türkçe Arasındaki Benzerlikler Dil – Kültür Bağntısında Korece ve Türkçe**, Ankara 2009.
- WASTİ, S. Arzu & ERDİL, Selin Eser, “Bireycilik Ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu (Self Construal Scale: Scs) Ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 7 (2007), s.1-44.
- YOON, Tae-rim, “The Koreans, Their Culture and Personality”, **Psychology of the Korean People: Collectivism and Individualism**, (ed. Gene Yoon ve Sang-chin Choi), Seul 1994
- YU, Eunmi, “Türkiye’de Kültür Öğretimi Temelinde Yabancı Dil Olarak Korece Öğretimi ve Kültürlerarası Uzmanlık”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kore Dili ve Edebiyatı**, Ankara, 2011.
- 김윤경, **청소년 을 위한 한국 철학사: 단군 신화 에서 현대 철학 까지 [History of Korean Philosophy for Young Learners]**, Seul 2014
- 금장태, **유학사상과 유교문화 [Confucian Idea and Confucian Culture]**, Seul 1996.
- 노영찬, “한국문화와 한국인의 사회적 성격에 관한 복음적 고찰: 하국사회 생화문화 전반의 복음화를 위한 교회의 실천 [An Evangelical Examination of Korean Culture and Social Characteristics of Korean People]” **Busan Catholic University, Yüksek Lisans Uygulamalı Dinler Enstitüsü**, Busan, 2001.
- 박경하, 김기덕, 박경하, 송화섭, 장장식 vd, **한국전통문화론 [Theory of Traditional Korean Culture]**, Seul 2006.
- 이창기, “성리학의 도입과 한국가족제도의 변화- 종법제도의 정착과 부계혈연집단의 조직화 과정(Introduction of Confucianism into Korea and Changes in Family System- Establishment of Honorifics and the Paternalism)”, **민족문화논총**, 46 (2010), s. 105-137.
- 윤영, “한국 대학생들의 가족주의적 집단주의 가치에 대한 연구 [A Study on Family-oriented Collectivist Values among College Students in Korea]”, **언어사실과 관점**, 2014, s. 215-237.
- 정영태, “동아시아 집단주의에 대한 연구동향: 일본, 대만, 서구의 연구를 중심으로 [East Asian Collectivism : A Review of Japanese, Taiwanese, and Western Literature]”, **한국학연구**, 31 (2013), s. 691-718.
- 정태연, “한국사회의 집단주의적 성격에 대한 역사-문화적 분석 (Historical and Cultural Analyses of Collective Features of Korean Society)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXIV/3 (2010), s. 53-76.
- 조공호, “동아시아 집단주의와 유학 사상- 그 관련성의 심리학적 탐색 (The Confucian Origin of the East Asian Collectivism)”, **한국심리학회지: 사회 및 성격**, vol. XXI/4 (2007), s. 21-54.
- 전종한 “한국 촌락사회지리학의 주요 개념 모색 [A Consideration on the Major Concepts

of Rural Social Geography in Korea], **대한지리학회지**, vol. XL/3 (2005), s. 353-368.

최준식, 한국종교이야기 [**Korean Religions**], Seul 1995.

한유화, "개인주의-집단주의 차원을 반영하는 자아존중감 척도의 제작 [A Self-Esteem Scale Reflecting the Individualism-Collectivism Dimension]", **Çungbog Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Genel Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, 2007.

한국철학사상연구회, **강좌 한국철학 사상연구 논쟁의 세계로 초대 [The Course of Korean Philosophy]**, Seul 1995.

한형조, 이광호, 정순우, 이승종, 강영안, **유교의 공부론과 덕의 요청 [The Doctrine of Confucianism and Demand of Virtue]**, Seul 2004.

İnternet kaynakları

<https://geert-hofstede.com/national-culture.html> [erişim tarihi: 2 Nisan 2017]

http://www.ancient.eu/Warring_States_Period/ [erişim tarihi: 06.06.2017]

http://www.ancient.eu/Han_Dynasty/ [erişim tarihi: 06.06.2017]